

UOT 94

NƏRMİN QOCAYEVA

*Bakı Dövlət Universitetinin
"Azərbaycanın qədim və orta əsrlər tarixi" ixtisası üzrə II kurs magistrantı
gojaevanarmin@gmail.com*

SULTAN SÜLEYMANIN "İRAQEYN" SƏFƏRİ

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/104/24-29>

"İraqeyn" sözü ərəb sözü olub, "iki İraq" mənasını verir. Bu bölgə Həmədandan başlayır və Təbriz, Mosul və ətrafını əhatə edir. Osmanlı sultanının 1533-1535-ci illər yürüşü Azərbaycanla yanaşı Ərəb və Əcəm İraqını əhatə etdiyi üçün tarixə «İraqeyn» yürüşü kimi daxil olmuşdur [19, s.62]. Qanuni Sultan Süleymanın Səfəvi dövlətinə qarşı ilk yürüşü olan «İraqeyn səfəri» XVI əsr türk siyasi və hərbi tarixinin mühüm hadisəsi idi. Ərəb İraqı həm Səfəvilər, həm də Osmanlılar üçün siyasi, iqtisadi və dini səbəblərdən əhəmiyyətli olan ərazi idi. Səfəvilər üçün bu bölgənin əhəmiyyəti həm də burada sıx şiə əhalisinin yaşaması idi. Hər şeydən əvvəl Hz. Əlinin məzarı yerləşdiyi güman edilən və atabat hakimiyyəti kimi təsvir edilən Nəcəf və Kərbəla da daxil olmaqla digər imamların məzarlarının yerləşdiyi Kazimiyyə və Samarra kimi şəhərlər Səfəvilər üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi [14, s.158-163]. Osmanlılar üçün Ərəb İraqı torpaqlarının fəthi Suriya və Misirin təhlükəsizliyi üçün mühüm əhəmiyyət və zərurət kəsb edirdi. Siyasi, hərbi və iqtisadi faktorlardan başqa, Ərəb İraqı ərazisi həm sünni, həm də şiə müsəlmanlar üçün də dini əhəmiyyət kəsb edirdi və mühüm təbliğat vasitəsi kimi bu yerlərə sahib olmaq hər iki dövlət üçün vacib idi.

Bir sözlə, hər iki dövlət üçün əhəmiyyətli olan Ərəb İraqında Osmanlı və Səfəvi dövlətləri arasında münaqişə ocağının alovlanması qaçınılmaz idi. Hakimiyyətinin ilk dövrlərində Avropa məsələləri ilə məşğul olmaq məcburiyyətində qalan Sultan Süleyman 1532-ci ildə Avstriya ilə müqavilə bağladı. Sülh bağlandıqdan sonra bütün qüvvəsini şərqə çevirdi və böyük bir səfərə hazırlaşmağa başladı.

Açar sözlər: Səfəvilər, Osmanlılar, Şah I Təhmasib, Sultan I Süleyman Qanuni, Ərəb İraqı.

Giriş. Sultan I Səlimin vaxtında Osmanlı imperiyası Azərbaycanın işğalına nail ola bilmədi. Suriya və Misirin fəthi ilə Qırmızı dəniz sahillərinə çatan Osmanlı sərhədləri Moxaça çatdı. Böyük qələbələrdən sonra sərhədlərin Mərkəzi Avropaya qədər genişlənməsi xarici siyasətdə prioritetlərin yenidən qurulmasını gərək etmişdi [12, s.435-455]. I Sultan Süleyman (hakimiyyət illəri: 1520-1566) Osmanlı imperiyasının ərazisini şərq istiqamətində genişləndirmək üçün dəfələrlə cəhd etdi. Bu işğal planı əslində sultanın əvvəldən düşündüyü bir məsələ olsa da, Avropadakı məsələlərə görə bunu reallaşdırmaq mümkün olmamışdı. Belə ki, hakimiyyətinin ilk illərində Şah İsmayılın Avropa dövlətləri ilə ittifaq cəhdləri, Üləmə, Zülfüqar və Şərəf Xanın təmsalında olduğu kimi, iki tərəfin sərhəd valiləri arasında zamana və məkana görə tərəf dəyişdirən mövqeləri Süleymanı Azərbaycana yürüş etməyə sövq etdi. Şah Təhmasibə görə, Süleymanın ilk şərq səfərinin səbəbi o idi ki, Üləmə Osmanlıya sığınmışdıqdan sonra o xüsusən də vəzir İbrahim Paşanı yürüşə sövq etmişdir [22, s.29-32]. Üləmə bəy Osmanlı sultanını Azərbaycana və İraqa yürüş etməyə sövq edirdi. O, şahı əmin edirdi ki, indi şahın başlıca qüvvələri özbəklərin Xorasana basqınına dəf edirlər və xondkarın (yəni sultanın) qızılbaş qoşunlarının olmadığı ölkəni ələ keçirməsi çətin olmayacaqdır [3, s.79]. Bununla birlikdə Osmanlıları əsl motivasiya edən 1524-cü ildə Şah İsmayılın ölümündən sonra onun yerinə keçən on yaşlı oğlu Şah Təhmasibin hakimiyyətinin ilk illərində Səfəvilər dövlətində baş verən qarışıqlıqlar idi. Sultanın hücum barədə qəti qərara gəlməyinə səbəb iki Səfəvi əmirinin - Noxud Sultan Mosullu (Luristan hakimi Zülfüqar xan) və Ölmə Təkəlinin (Azərbaycan əmirəl-ümərası) Şah Təhmasibə xəyanəti olmuşdur. Noxud Sultan h. 934 (m. 1528)-cü ildə Bağdada hücum edib, oranı öz əlinə keçirmiş və özünün bundan sonra Azərbaycan şahına deyil, Türkiyə sultanına tabe olacağını bildirmiş, hətta Sultan Süleymana məktub yazaraq, Bağdadın açarlarını ona göndərmişdi [5, s.72]. Habsburqlarla sülh bağlayan kimi Sultan Süleyman böyük ordu ilə təsis etdiyi vəzir İbrahim paşanın 90 min nəfərlik qoşununu 1534-cü ilin av-

qustun əvvəlində Azərbaycana göndərdi [6, s.449-482]. Üləmə bəy Təkəlinin ordusu ön sırada 10 min nəfərlik heyətlə çıxarılmışdı. Üləmə 940- cı ildə qurban bayramı günü (22 iyun 1534-cü ildə) Təbrizə gəldi [23, s.51]. Üləmə ilə əlaqəsi olan bəzi qızılbaş əyanları Səfəvilərə xəyanət edərək düşmənin tərəfinə keçdilər [3, s.80]. Daha sonra Üləmə Təkəli Təbrizin açarlarını Osmanlı sultanına verərək “İrana gəlmək istəyirsənsə, mənim yanıma gəl, sən gələndə qədər mən bu ərazini əlimdə saxlayacağam, Şah Təhmasib Türküstanda və Xorasanda tatarlarla məşğuldur. Onun mübarizə aparmağa gücü yoxdur. İraq və Azərbaycan sizi əliboş gözləyir” – dedi [9, s.182]. Qələbə ayəli nəvvəbi-kamyab [şah Təhmasib] o xəbəri [eşitdikdən] sonra Sam mirzəni Ağzıvər xan Şamlu ilə Heratda qoyub, Ələngnişindən köçə İraqa gəldi. Bəhram mirzə və Qazı xan Təkəlini özü ilə gətirdi [23, s.52]. İbrahim paşa sultana yazdığı məktubda Şah Təhmasibin böyük qoşunla Xorasandan Təbrizə doğru hərəkət etməsi barədə xəbər etməklə sultanın gəlişini tezləşdirmişdi [10, s.140; 9, s.179]. İbrahim Paşa mərkəzi Təbriz olmaqla Azərbaycan bəylərbəyliyi Üləmə paşaya vermişdi [9, s.181]. Təbriz şəhərini daimi nəzarətdə saxlamaq üçün İbrahim Paşa Elxani hökmdarı Qazan xanın məşhur Şənbi-Qazan türbəsi yaxınlığında bir qala inşa etdirmək üçün xeyli xərc çəkməli olmuşdur. [8, S.116; 15, s.51]. Azərbaycanın işğalında İbrahim Paşanın ehtiyatsızlıqları və səhvləri olmuşdu. Sultan Süleymanın ordusu isə sentyabrın sonunda Təbrizə daxil oldu. Artıq oktyabrın əvvəlində Təbriz də daxil olmaqla Azərbaycanın cənub torpaqları Osmanlı qoşunları tərəfindən zəbt edilmişdi [5, s.72]. Təhmasib atası Şah İsmayıl kimi əzəmətli türk ordusunun önünə çıxıb vuruşmağın məğlubiyyətlə nəticələnəcəyini bildiyi üçün döyüşə girməməyi qərar etdi və özünün bu hərəkətini əsərində belə əsaslandırdı: - “Onun məktubuna cavabda yazdım ki, həzrət pərvərdigar bütün mövcudatın böyüyüdür. O, - Kəlame-şərifdə (Quranda) buyurmuşdur ki, kafirlərlə cahad və qəza etdiyiniz vaxt özünüzü təhlükəyə atmayın. Pərvərdigar bir halda ki, bizim kafirlərlə döyüşdüyümüz vaxt belə təhlükəli hərəkəti qadağan etmişdir, mən döyüş fitvası verərək necə ola bilər ki, müsəlmanları təhlükəyə atım? Şah Təhmasib belə dəlil gətirməklə yanaşı, eyni zamanda qızılbaş və Osmanlı qoşunlarının tənəşübünü də nəzərə çatdırmağı unutmur: - İndi bizim bir nəfərimiz Sizin on nəfərinizin müqabilində nə edə bilər? Belə olan halda biz necə Allahın əmrinə qarşı çıxmaq və bilərəkdən özümüzü oda yaxmaq? Adam gərək divanə, ya da sərxoş olsun ki, faydasız döyüşə başlasın” [5, s.73]. Mənbələrin məlumatına görə bu zaman Səfəvi ordusunun sayı 7 min nəfərdən çox deyildi. Digər tərəfdən Həsən bəy Rumlu yazır ki, Osmanlı ordusunun sayı “səhranın qum dənələrindən və payız yarpaqlarından çox idi”.

Şah Təhmasib Əbhərdə əmirlərin müşavirəsini çağırdı. Onlardan hər biri öz fikrini söylədi. Hüseyn xan Şamlı dedi: “Bizim atlarımız əldən düşmüşlər, biz Rum qoşununun qarşısına çıxma bilmərik”. I Şah Təhmasib ona belə cavab verdi: “Məgər mən dedim ki, biz rumlularla üz-üzə vuruşmaq istəyirik? Mən atamın qaydası ilə gedə bilmərəm. Bu düşmən çox güclüdür” [21, s.598 599].

Sultan Süleyman I Şah Təhmasibə göndərdiyi məktubda onu qorxaqlıqda təqsirləndirdi və döyüşə başlamağı təkid etdi. Şah cavabında yazdı ki, o, ağılı itirməyib, bir qızılbaş qarşı on türkün dayandığı qeyri – bərabər şəraitdə düşmənlə vuruşa bilməz [3, s.81].

İbrahim paşanın qoşunları ilə Bəhram Mirzənin qoşunu Qızılüzən çayının sahilindəki Qaraağac yaxınlığında qarşı qarşıya gəldilər. Səfəvilər qismən geri çəkilmək məcburiyyətində qaldılar. Sayca qızılbaş qoşunundan qat-qat çox olan Osmanlı ordusu artıq qızılbaşları şahın düşərgəsinə çəkilməyə vadar etdi. Sultan Süleymanın Sultaniyyə şəhərinə gəlməsi xəbəri çatdıqda qızılbaş əmirləri arasında ixtilaf başladı. Məhəmməd xan Zülqədər oğlu, Hüseyn xan Təkəli və başqaları düşmənin tərəfinə keçdilər [3, s.81].

Osmanlı ordusunun soyuq hava şəraitinə görə Sultaniyyədə böyük itki verməsi onları Bağdada tərəf keçməyə vadar etdi. Osmanlı ordusu şiddətli soyuqlar və azuqə çatışmazlığı üzündən böyük itkilər verdi. Osmanlılar qızılbaşların artilleriyanı ələ keçirmələrinin qarşısını almaq üçün yüzə qədər topu yollarda yandırdılar [7, s.213]. Bu zaman sultan Üləmə Təkəlini Təbrizə göndərdi. Sultan Süleymanın Bağdada getməsi xəbərini əsirlərdən alan Şah Təhmasib Təbrizə doğru hərəkət etdi. Bu zaman Təkəli nəslinin nümayəndəsi Qazi xan şahdan üz döndərdi və şahdan əvvəl Təbrizə gələrək Səfəvi ordusunun Təbrizə yaxınlaşdığını sultana çatdırdı. Qışın sonunadək osmanlılar Van qalasında mühasirədə qalmağa məcbur oldular.

Belə bir vaxtda Şah Təhmasibin “öz oğlu” adlandırdığı Sam Mirzənin xəyanəti xəbəri gəldi, şah mühasirəni yarımçıq qoyub, Azərbaycana yollandı. Qanuni Sultan Süleyman ona sığınan Sam Mirzə

ilə digər türkman bəylərinə iltifat göstərdi, onları I Şah Təhmasibə qarşı mübarizəyə təhrik etmək və Səfəvi dövlətini daxilən parçalamaq niyyətində idi [9, s.496].

Budaq Qəzvininin yazdığına görə Məhəmməd Təkəli qızılbaş əmirələrini bir araya toplayıb yaranmış vəziyyət haqqında məlumat verdikdə Təkəli tayfasının təqribən 3 min nəfəri şahdan imtina etdi. Xana tabe olmayan başçılar məktub və və qala açarları ilə Sultanın yanına göndərildi. Bundan sonra Məhəmməd xan ona sadıq olan adamlardan ibarət dəstə ilə qaladakı ehtiyatlar od vurdurdu, qalan əmlakı çapıb – talayaraq döyüşə-döyüşə Dəclə çayının sağ sahilinə keçdi [3, s.83]. Bundan sonra Təkəli Məhəmməd Xan heç bir müqavimət göstərmədən qalanı Osmanlılara verməyə məcbur oldu. Osmanlılar Bağdadı işğal etdilər (28 noyabr 1534- cü il) [13, s.344-351].

Hicri 941 (1534-1535)-ci ilin qışını Bağdadda keçirən Sultan Süleyman 1535-ci il yazın əvvəlində Təbrizə hərəkət etdi. Bundan əvvəl şah, sakinləri Təbrizdən köçürmüş, şəhəri boşaltmışdı [3, s.82]. Şah Təhmasib sultanın gəlişindən öncə, sakinləri Təbrizdən köçürmüş, şəhəri boşaltmışdı. Bu ərazidə yaşayan əhali İraq və Farsda yerləşdirilmişdi. Bütün suvarma kanalları torpaqla doldurulmuş, taxıl və əkin sahələri yandırılmışdı. Bu taktika tarixdə “viran edilmiş torpaq” adlandırılmışdır. Sam Mirzənin xəyanəti I Şah Təhmasibi Osmanlı sultanının yanına elçi heyəti göndərməyə vadar etdi. Dərəcəzinə – Osmanlı qərargahına gələn Ustacılı xan Türkmənin rəhbərliyi altında Səfəvi elçiləri Sultan Süleymana Ərəb İraqının osmanlılara verilməsi şərti ilə sülh təklif etdi. Osmanlı sultanı bu təklifə cavab vermədən elçini geri göndərdi [19, s.63]. Şah Təhmasibin təzkiyəsinə görə, Sultan Süleymanın Bağdaddan Təbriz üzərinə ikinci yürüşü zamanı Şah Təhmasib Seyid Abdullahla Mir Şahsuvarı xüsusi məktubla barışıq əldə etmək üçün İbrahim paşanın yanına göndərdi. Lakin İbrahim paşa sülhə razı olmadı. O, Səfəvi şahına tamamilə təhdid edici məktub yazaraq elçini geri göndərdi [19, s.64]. Təhmasibin qoşunları Sultaniyyədən Dərəcəzinə gedən yolda bütün əkin sahələrini yandırdılar. Osmanlı qoşunu Sultaniyyə şəhərinə çatdıqda taun xəstəliyinin yayılması və aclıq sultanın canlı qüvvəsinə böyük tələfat verdi. Dərəcəzində səfəvilərin qabaqda olan qüvvələri (çərxçiyən) Çıraq Sultan Ustacılının və Əmir Sultan Rumlunun rəhbərliyi ilə osmanlı qoşunları ilə toqquşdular. Osmanlılar məğlub oldular. Ağır vəziyyətə düşən osmanlı qoşunları geri çəkilməyə başladılar.

Şah Təhmasib Van qalasına yola düşmüşdü. Bu vaxt Bəhram Mirzə bir qrup əmirlərlə - Əmir Sultan, Şahqulu xəlifə möhrdar, Məntəşə Sultan, Məhəmməd Əmin bəy Süfrəçi ilə birgə İbrahim paşanı təqib etmək üçün göndərildi. Qalada mühasirəyə düşən osmanlı qoşununa kömək göstərmək üçün sultan Diyarbəkir hakimi Məhəmməd paşanı və Üləmanı 2 min nəfərlik yeniçəri və 10 minlik süvari ilə ora göndərdi. Onlar türkman tayfasından olan şah qorçiləri ilə Vostan yaxınlığında qarşılaşdılar. Üləma Təkəlinin yaxınlıqda olması xəbərini alan şah 2 min nəfərlə onun üzərinə yeridi.

Osmanlı Məhəmməd paşa özünün sayca üstünlüyünə arxalanıb yeniçəriləri ön sırada yerləşdirərək qızılbaşlarla döyüşə girməyi qərara aldı. Halbuki, Üləma ona dəfələrlə xəbərdarlıq etmişdi. Bu zaman Şiraz hakimi Qazi xan Zülqədər zülqədər və türkman tayfalarından olan qorçilər dəstəsi ilə Məhəmməd paşanın qoşunu üzərinə hücum etdi. Həsən bəy Rumlunun sözləri ilə desək, “bir anda dörd yüzə qədər türk qızılbaşlar tərəfindən öldürüldü və onların başları şah atının ayaqları altına atıldı”. Sultanın bir neçə əyanı əsir alındı [3, s.83].

Səfəvilər sultanın ordusunu Bidlisədək təqib etdilər. Onlar böyük qənimət ələ keçirdilər. Bəhram Mirzə əmirlərlə Ərcişə yola düşdü. Ərcişin müdafiəçiləri səfəviləri qalanın qarşısında qarşıladılar. Səfəvi hücumuna davam gətirməyən türklər qalaya çəkilib sultandan kömək gözləməli oldular. Sultanın təlimatı ilə buraya Sinan paşanın başçılığı ilə qoşun göndərildi. Lakin Budaq xan Qacarın dəstəsi onları qarşılayaraq darmadağın etdi. Sinan paşa və başqa Osmanlı sərkərdələri ilə birlikdə yüzlərlə türk məhv edildi. Onların başları Van yaxınlığında olan şaha çatdırıldı. Sinan paşanın həlak olmasından xəbər tutan Sultan Süleyman öz ordusunun seçmə hissələrini İbrahim paşanın başçılığı altına keçirdi və Ərcişdə mühasirədə qalanlara köməyə göndərdi. Lakin qızılbaşlar İbrahim paşanın göndərdiyi dəstəni də darmadağın etdilər. Bundan sonra İbrahim paşa qalanın sakinlərini də özü ilə götürərək oranı tərk etdi. Beləliklə, Van və Ərciş əraziləri şahın əlinə keçdi [3, s.84].

«İraqeyn» yürüşü zamanı osmanlılar 30 min əsgər, 22 min heyvan və böyük çaplı 100 topu itirdi. Sultan Süleymanın əsl məqsədi olan Səfəvi dövlətinin varlığına son qoymaq və Yaxın Şərq regionunda bütün hakimiyyəti ələ keçirmək niyyəti gerçəkləşmədi. F.Sümerin fikrincə, bu səfərin ən mühüm nəticələrindən biri də Səfəvi dövlətini aradan qaldırmağın mümkünsüz olmasıdır [18, s.96-110].

Qeyd etmək lazımdır ki, I Şah Təhmasibin 150 minlik Osmanlı ordusunun hücumuna qarşı tətbiq etdiyi «viran edilmiş ərazi» taktikası Sultan Süleymana öz planını həyata keçirməyə imkan vermədi. Osmanlı dövləti təcavüzkar tərəf olduğuna görə qızılbaşlar öz strategiyalarını müdafiə üzərində qururdular. Osmanlı ordusunun Səfəvi dövlətinin ərazisində irəliləməsini daha çox çətinləşdirmək üçün ərzaq ehtiyatları məhv edilir, içməli su mənbələri torpaqla doldurulur, buğda və digər dənli bitki əkinlərinə od vurulurdu. I Şah Təhmasibin Osmanlılarla münasibətdə əsas məqsədi texniki cəhətdən və qüvvələr baxımından daha üstün olan Osmanlı ordusu ilə vuruşmamaq və məğlub olmamaq idi. Sultanın ordusunu Azərbaycanda və Şərqi Anadoluda boş-boşuna dolaşdıraraq onları yormaqla və ərzaq çatışmazlığına məruz qoyaraq geri dönməyə məcbur etmək idi. Daha sonra da qoruyub saxladığı qüvvələrlə itirdiyi əraziləri geri almaq digər məqsəd idi. Və nəticə etibarilə Şah Təhmasibin yeritdiyi taktika özünü doğrultmuşdu. Sultan Süleyman yürüş etsədə, Azərbaycan torpaqlarında uzun müddət qala bilməmişdi. Təhmasib həyata keçirdiyi bu taktika ilə Sultanın Təbrizi tərk etməsinin ardınca qızılbaşlar itirilmiş əraziləri yenidən öz idarələri altına ala bilmişdilər.

Nəticə. “İraqeyn” səfəri Osmanlı ordusunun şərqdə həyata keçirdiyi ən böyük və ən uzun hərbi əməliyyatlardan biri idi. Bu yürüş Çaldıran döyüşündən (1514) sonra təxminən iyirmi illik fasilədən sonra Səfəvi və Osmanlı münasibətini yenidən başlatdı. Bu ekspedisiyanın məqsədi yalnız şərq sərhədlərini mühafizə etmək deyildi, digər məqsəd sünni dünyasının nümayəndəsi olmaq missiyasını yerinə yetirmək və onlarla rəqabət aparmağa çalışan Səfəviləri tamamilə aradan qaldırmaq idi. İraqeyn yürüşü nəticəsində İraq Ərəbi Osmanlı İmperiyasının tərkibinə daxil edildi. Van və Ərcişdən başqa Şərqi Anadolu və Cənub-Şərqi Anadoludakı bütün vilayət və şəhərlər tamamilə Osmanlı dövləti tərəfindən ələ keçirildi. Bu, Qanuni Süleymanın faktiki olaraq iştirak etdiyi altıncı ekspedisiyadır. “İraqeyn” səfəri Bağdadın və Ərəb İraqının “fəth” edilməsinə rəğmən əsgər və hərbi sursat itkisinin çoxluğu baxımından uğursuzdur. Belə ki, baş vəzir İbrahim Paşa öncə Bağdad üzərinə yürüş etməsini planlamış və hazırlıqlarını buna görə etmiş, ordunu kifayət qədər avadanlıq baxımından yoxsul bir halda öncə Təbriz üzərinə göndərərək itkilərin artmasına yol açmış, Təhmasibin bunu eşidib gəldiyini eşidəndə Sultan Süleymanı köməyə çağırmaq məcburiyyətində qalmışdı. Baş vəzirin bu səhvi irəlində onun edam səbəblərindən biri olacaqdı [2, s.217-218]. Digər tərəfdən, Qanuni Süleyman bunu çox istəsə də, Şah Təhmasib ilə açıq döyüşə girə bilmədi. Şah Təhmasib birbaşa Osmanlı ordusu ilə üz-üzə gəlməməklə özünün hakimiyyətini qoruyub saxlamağı bacarmışdı. Osmanlılar işğal etdikləri bölgədən çıxdıqdan dərhal sonra ora hücum edərək bu taktika ilə Van və Ərciş qalaları asanlıqla geri alındı. Bu yürüş nəticəsində təxminən otuz min nəfər insan, iyirmi min heyvan, yüz iri miqyaslı artilleriya qurğusu itirildi. Bu tarixi ekspedisiya Qanuni Süleymanı Avropa torpaqlarında etdiyi fəthlərdən məhrum etdi. İraqeyn yürüşü nəticəsində Osmanlılarla Səfəvilər arasında sülh əldə olunmadığından hər iki dövlət qarşılıqlı mübarizədən əl çəkmədi.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə, üçüncü cild. Bakı: Elm, 1999, 584 s.
2. Bacque-Grammont J.L “XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlılar ve Safeviler”, Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, 1991, 219 s.
3. Əfəndiyev O.Ə. Azərbaycan Səfəvilər dövləti. Bakı: Şərq-Qərb, 2007, 340 s.
4. Fərzəliyev Ş.F. Azərbaycan XV-XVI əsrlərdə (Həsən bəy Rumlunun «Əhsənüt-təvarix» əsəri əsasında). Bakı: Elm, 1983, 108 s.
5. Fərzəlibəyli Ş.F. Azərbaycan və Osmanlı imperiyası (XV -XVI əslər) Bakı: Azərnəşr, 1995, 145 s.
6. Gökbilgin M.T, “Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri ve Fütuhâtı”, Belleten, XXI/83, (Temmuz 1957), 454 s.
7. Hammer J. Historie de L Empire Ottoman, t V, 213 s.
8. Karaçelebizade A., Süleymanname, Hacı Mahmud Kitaplığı, nr. 4823, Süleymaniye Ktb., (Bulak Matbaası-Mısır), İstanbul, 1248 H, 230 s.
9. Kılıç R. Kanuni devri Osmanlı-İran münasebetleri (1520- 1566). IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul: 2006, 500 s.
10. Kırzioğlu, Osmanlıların Kafkas Ellərini Fethi, (1451-1590) T.T.K Basımevi, Ankara, 1993, 552 s.

11. Kūpeli Ö. Irak-ı Arabta Osmanlı-Safevi Mücadilesi (XVI-XVII. Yüzyıllar) // History Studies International Jurnal of History, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010
12. Labib S. "The Era of Suleyman the Magnificent: Crisis of Orientation", International Journal of Middle East Studies, X/4, (November 1979), 444 s.
13. Lütfi Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman, (neşr. Âli Bey), İstanbul 1341,464 s.
14. Matthee R., "The Safavid-Ottoman Frontier: Iraq-ı Arab as Seen by the Safavids", International Journal of Turkish Studies, IX/1–2, (Summer 2003),159 s.
15. Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, Sahaifu'l-Ahbar, fi Vekây-i ü'l-Asâr, (Müneccimbaşı Tarihi) Terc. İ. Erünsal, c.I- III, Tercüman (1001 Temel Eser), İstanbul, (t.y) C.II , 156 s.
16. Münşi İsgəndər bəy. Dünyanı bəzəyən Abbasın tarixi. I kitab. Fars dilindən tərcümə t.e.d. Ş.F. Fərzəliyevindir. Bakı: Şərq-Qərb, 2010, 999 s.
17. Nəcəfli T.H. Sultan Süleymanın Azərbaycanla yürüşlərinin Türkiyə tarixşünaslığında tədqiqinə dair //Azərbaycan Respublikası uğurlar və perspektivlər 16 noyabr 2011-ci il Beynəlxalq elmi konfransın materialları. Bakı: 2012, s.39-49.
18. Nəcəfli T.H. Səfəvi-Osmanlı münasibətləri (Türkiyə tarixşünaslığında). Bakı: 2014, Turxan NPB, 516 s.
19. Nəcəfli T.H. Azərbaycan Səfəvi dövlətinin Xarici siyasəti. Bakı: 2020, Turxan NPB, 520 s.
20. Süleymanov M. S. Səfəvilər, IV cild Şah Təhmasib. Bakı: 2020, Maarif nəşriyyatı, 744s.
21. Şah Təhmasibin təzkirəsi. Fars dilindən tərcümə və müqəddimə Ə.H. Rəhimovundur. Bakı: Azərbaycan Dövlət nəşriyyatı, 1996, 128 s.
22. Şah Tahmasb-ı Safevî, Tezkire, (çev. Hicabi Kırılancı), İstanbul 2001, 100 s.
23. Şirazlı Xacə Zeynalabdin Əli Əbdü bəy. Təkmilətül-əxbar (Səfəvi dövrü- Şah İsmayıl və Şah Təhmasib dövrünün tarixi). Fars dilindən tərcümə , müqəddimə və şərhlər: Ə.H.Rəhimli. Bakı: Elm, 1996, 200 s.

НАРМИН ГОДЖАЕВА

*Магистрант II курса по специальности
«Древняя и средневековая история Азербайджана»,
Бакинский Государственный Университет*

ПОХОД СУЛТАНА СУЛЕЙМАНА "ИРАКЕЙН"

Слово "Ирак"- это арабское слово, означающее "два Ирака". Этот регион начинается от Хемедана и охватывает Тебриз, Мосул и его окрестности. Экспедиция османского султана 1533-1535 гг. включала в себя арабский и персидский Ирак, а также Азербайджан и была известна как "иракская" экспедиция. "Иракский поход", ставший первой кампанией Сулеймана Великолепного против государства Сефевидов, был важным событием в турецкой политической и военной истории XVI века. Арабский Ирак был регионом, имевшим важное политическое, экономическое и религиозное значение как для Сефевидов, так и для Османов. Важность этого региона для Сефевидов заключалась еще и в том, что здесь проживало многочисленное шиитское население. Прежде всего, для Сефевидов были важны Наджаф и Карбала, которые считались местом нахождения гробницы пророка Али и определялись как местонахождение атабата, а также такие города, как Казимийя и Самарра, где находились гробницы других имамов. Для османов завоевание арабских земель в Ираке имело огромное значение и было необходимо для обеспечения безопасности Сирии и Египта. Помимо политических, военных и экономических факторов, арабские земли Ирака имели религиозное значение как для мусульман-суннитов, так и для шиитов, и для обоих государств было важно претендовать на них как на важный пропагандистский инструмент.

Одним словом, искра конфликта между Османской империей и Сефевидским государством в арабском Ираке, который был важен для обоих государств, была неизбежна. Султан Сулейман, которому в первые годы своего правления пришлось заниматься европейскими дела-

ми, в 1532 году подписал договор с Австрией. После установления мира он обратил все свои силы на восток и начал подготовку к большой экспедиции.

Ключевые слова: Сефевиды, османы, шах Тахмасиб, султан Сулейман Великолепный, Арабский Ирак.

NARMIN GOJAYEVA

*Master student of the 2nd course of Baku State University,
majoring in "The ancient and medieval history of Azerbaijan"*

SULTAN SULEİMAN'S "İRAKEYN" EXPEDITION

The word "Iraq" is an Arabic word meaning "the two Iraqs". This region starts from Hemedan and covers Tabriz, Mosul and its surroundings. The 1533-1535 expedition of the Ottoman sultan included Arab and Persian Iraq as well as Azerbaijan and was known as the "Iraqi" expedition. "Iraqi campaign", the first campaign of Suleiman the Magnificent against the Safavid state, was an important event in the 16th century Turkish political and military history. Arab Iraq was a region of political, economic and religious importance for both the Safavids and the Ottomans. The importance of this region for the Safavids was also the presence of a large Shiite population. First of all, Najaf and Karbala, which were believed to be the location of the tomb of Prophet Ali and defined as the seat of Atabat, were important for the Safavids, as were cities such as Qazimiyya and Samarra, where the tombs of other Imams were also located. For the Ottomans, the conquest of the Arab lands in Iraq was of great importance and necessity for the security of Syria and Egypt. In addition to political, military and economic factors, the Arab lands of Iraq were of religious significance for both Sunni and Shiite Muslims, and it was important for both states to claim them as an important propaganda tool.

In short, the spark of conflict between the Ottoman and Safavid states in Arab Iraq, which was important for both states, was inevitable. Sultan Süleyman, who had to deal with European affairs in the first years of his reign, signed a treaty with Austria in 1532. After the peace, he turned all his forces to the east and started preparations for a great campaign.

Keywords: Safavids, Ottomans, Shah Tahmasib, Sultan Suleiman the Magnificent, Arab Iraq.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 01 mart 2024-cü il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 25 mart 2024-cü il.

Rəyçilər: t.e.d. Nərgiz Axundova, t.e.d. İsmayıl Məmmədov.